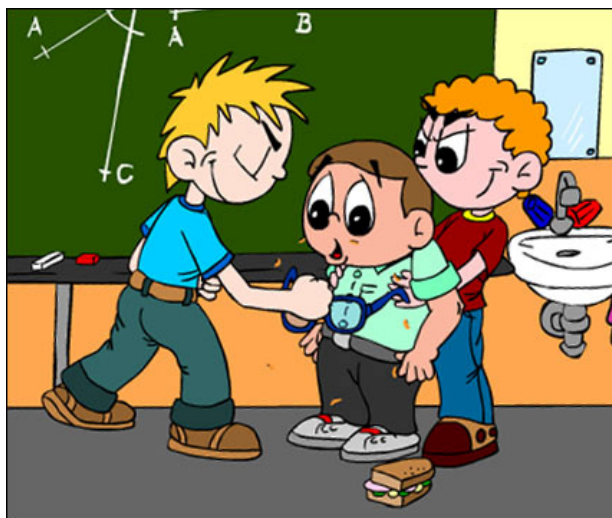

ŠIKANOVANIE V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ – PODCEŇOVANIE JEHO PREVENČIE A RIEŠENIA MÔŽE BYŤ NEBEZPEČNÉ.

Kľúčovou osobou v prevencii a boji proti šikanovaniu v škole je empatický, odborne pripravený pedagóg, ktorý má všestrannú podporu zodpovedných školských predstaviteľov.

Riešenie problému šikanovania v školskom prostredí na Slovensku poskytuje základný dokument, vydaný MŠ SR – Metodické usmernenie č. 7/2006-R z 28. marca 2006 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach.

Z dôvodu rozlíšenia, čo je a čo nie je šikanovanie, je potrebné venovať pozornosť definícii šikanovania.

Slovo šikanovanie pochádza z francúzskeho „chicane“, čo znamená **opakované zámerné** obťažovanie, prenasledovanie, týranie, manipulovanie, ponižovanie niekoho, kto sa nemôže alebo nedokáže brániť. Hlavným znakom šikanovania je nerovnováha moci/sily, pričom **zahŕňa všetky formy psychického a fyzického násillia** páchaného jedincom alebo skupinou voči obeti.

Za šikanovanie označujeme také správanie, keď jeden alebo viac žiakov **úmyselne a opakovane ubližuje** vybranému žiakovi, **robí (hovorí)** niečo, čo je mu **nepríjemné**. Môže sa prejavovať ako:

- slovná agresia: nadávky, posmievanie, urážky, vyhrážanie, výsmech, nevhodné vtipkovanie a zosmiešňovanie obete;
- fyzická agresia: strkanie, facky, kopance, bitie, navádzanie iných na bitku, vyhrážanie sa nožom, palicou, škrtenie, ťahanie za vlasy, pichanie kružidlom či ceruzkou;
- iná agresia: poškodzovanie alebo skrývanie vecí obete, trhanie, ničenie pomôcok, či oblečenia, počarbanie zošita, učebnice, úloh, privlastňovaním si vecí obete;
- psychické manipulovanie a týranie: zadávanie nezmyselných príkazov, nútenie k posluhovaniu a k noseniu rôznych vecí - desiata, cigarety, peniaze, šminky...

Ako sa šikanovanie vyvíja (ak sa hneď nepodchytí a nerieši sa)?

Rozvinuté šikanovanie sa neobjavuje zo dňa na deň. Má svoje zákonité **etapy vývoja** – od na prvý pohľad „nevinného“ štádia môže postupne vyústiť až do činnosti nadobúdajúcej parametre trestného činu, v krajnom prípade nie je vylúčená až samovražda obete ako dôsledok šikanovania.

1.stupeň: šikanovanie sa začína „nevinným“ ostrakizmom, ktorý sa prejavuje prevažne **psychickými formami násilia** – ignorovaním, prehliadaním obeť, vylúčením zo skupiny, neustálymi miernymi nadávkami, posmieváním, ohováraním a intrigovaním, bráním desiaty alebo iných vecí. Ak sa obeť nedokáže brániť, nikomu to nepovie a nikto v triede sa ho nezastane, vzniká riziko druhého štádia.

2.stupeň: postupne (niekedy ako výsledok skúškového stresu, neistoty, nahromadenej agresie alebo len nudy agresorov) sa začína **objavovať a stupňovať fyzická agresia** – občasné, ale opakované strkanie, potkýnanie, nat'ahovanie oblečenia, ťahanie za vlasy, podtrhávajú stoličky, odstrkovanie, bitky, facky vyhliadnutej obeť. Ak to pedagóg ani rodič neodhalí alebo to podceňuje, obeť sa (pod vplyvom strachu) nedokáže brániť, ostatní v triede mu nepomôžu, šikanovanie sa zosilňuje a prechádza do ďalšej fázy.

3.stupeň: v triede sa vytvorí jadro – **k hlavnému agresorovi sa pridajú ďalší**, utvorí sa skupinka dvoch alebo troch šikanovateľov, ktorí už postupujú systematicky a cieľavedome s **cieľom upevňovať svoju moc** a vplyv nielen na vybranú obeť, ale aj na ostatných spolužiakov.

Ak ani v tejto etape nedôjde k odhaleniu a riešeniu šikanovania v škole alebo na podnet rodiča vzniká ďalší stupeň – už rozvinutého šikanovania.

4.stupeň: k agresívnej skupinke sa pridávajú ďalší a zvyšok triedy začína obeť z rôznych príčin ignorovať a úplne vylučovať zo svojej spoločnosti, dokonca sa aj zúčastňovať na šikanovaní. **Šikanovanie sa** v „nakazenej“ triede v podstate **akceptuje ako normálne správanie** (nepísaný zákon), začína sa šíriť **po celej škole** a nadobúdať každodenný charakter.

5. stupeň: všetci rešpektujú normy „šikanovania“, agresori strácajú posledné zvyšky zábran, šikanovanie u nich môže nadobudnúť charakter závislosti a v škole „malej epidémie“, ktorej **riešenie si vyžaduje veľa energie, pomoc odborníkov a navyše negatívne ovplyvní aj povest' školy**.

Typy agresorov – iniciátorov šikanovania (podľa M. Kolára)

1.typ: **primitívny**, hrubý, impulzívny, s problémovým správaním, s narušeným vzťahom k autorite (často ako výsledok agresie v rodine- telesné tresty). Forma šikanovania: tvrdá fyzická agresia, založená na strachu.

2. typ: **slušný**, kultivovaný, narcistický, úzkostný (rodinná výchova dôsledná, „vojenská“ bez lásky) Forma šikanovania: cielené a rafinované násilie, bez svedkov alebo cez prostredníkov.

3.typ: **„vtipkár“**, optimistický, obľúbený, sebavedomý, „ukecaný“ (bežná rodina, možná absencia duchovných a mravných hodnôt v rodine) Forma šikanovania: (málo empatické) násilie pre zábavu a humor.

V niektorých prípadoch, hlavne medzi dievčatami (a šikanovaní telesne postihnutí žiakov v bežnej triede) prevláda forma priamej a nepriamej verbálnej agresie, resp. psychické formy šikanovania (niekedy označované ako psychoteror). Svojimi formami, účinkom a krutosťou je porovnateľná s fyzickou agresiou. Prejavuje sa nemilosrdným vysmievaním, odmietaním, pokorovaním, dômyselne cieleným zraňovaním a intrigovaním. Výsledkom býva celkové zrútenie obete (môže vyústiť do nutnosti psychiatrickej liečby, dokonca až do pokusu o samovraždu), pričom možnosti dokazovania sú veľmi obmedzené, pretože psychické šikanovanie sa dá dobre maskovať a jej realizátorkami bývajú nezriedka sociometrické hviezdy triedy ako zručné manipulátorky s mienkou celej triedy.

Aké typy žiakov bývajú najčastejšie obeťou šikanovania?

- typ **citlivý, tichý**, utiahnutý, nepriebojný, slabší, pomalší;
- typ, ktorý sa **niečím odlišuje** od ostatných – farbou pleti, názormi, vierou, rečou, nejakou telesnou odlišnosťou (menší, tučnejší, kríjavúci, s okuliarmi, chorľavý,)
- žiak, ktorý **sa dobre učí, ochotne pomáha**, je usilovný a svedomitý, v niečom vyniká
- ale aj typ, ktorý **úmyselne** (z rôznych závažných príčin) **provokuje**

(Ako) môže pedagóg rozoznať obeť šikanovania?

Empatickým pozorovaním so záujmom o žiaka môže pedagóg zaregistrovať tieto, dlhšiu dobu pretrvávajúce, znaky správania obetí:

- prestávky trávajú osamotene, nemajú kamarátov (opakovane),
- počas prestávok sa vyskytujú čo najviac v blízkosti učiteľa,
- pôsobia smutne, neisto, ustrašene alebo plačlivo,
- často mávajú rozhádzané, špinavé, neusporiadané veci (v taške aj na lavici),
- začínajú sa opakovane vyhýbať škole – zvyšuje sa počet ich ospravedlnených a postupne aj neospravedlnených vymieškaných hodín,
- spolužiaci ich prehliadajú, odmietajú, nechcú vedľa nich sedieť, ani sa s nimi inak kontaktovať, napr. pri spoločných, či súťaživých činnostiach,
- začínajú „strácať“ pomôcky, peniaze a iné veci,
- desiati opakovane „dobrovoľne darujú“,
- často navštevujú toaletu počas vyučovacej hodiny,
- vyhľadávajú „bezpečnú“ cestu domov, vyčkávajú, kým všetci spolužiaci neodídu,

Odporúčaný postup pri riešení šikanovania v škole – hlavné zásady

Nikdy nekonfrontujte šikanovaného s agresorom a dôsledne chráňte obeť!

1. **Individuálne** a postupne sa **porozprávajte** najskôr so všetkými žiakmi v triede (**svedkami šikanovania**). Výpovede si zapisujte, sumarizujte dokumentáciu a dôkazy
2. **Následne** zrealizujte **individuálne rozhovory s agresormi**. Využite dôkazy, ale bez toho, aby ste prezradili ich zdroj
3. **Individuálne sa porozprávajte s rodičmi obete, získajte ich pre spoluprácu. Individuálne sa porozprávajte s rodičmi každého agresora. Pokúste sa ich získať na riešenie, vhodnou formou** ich upozorníte aj na možné kvalifikovanie šikanovania z legislatívneho hľadiska (trestný čin vydierania, útlaku, ublíženia na zdraví, týrania, obmedzovania slobody alebo lúpeže, úmysel ublížiť)

4. Vyvodzujte **jednoznačné tresty** podľa **miery previnenia agresorov** (od zníženej známky zo správania, až po vylúčenie zo školy, preradenie do výchovného ústavu, oznámenie polícii)
5. Oznámte triede, **ako budú vinníci potrestaní a zabezpečte realizáciu „liečenia“** celej triedy (prípadne školy) za pomoci kvalifikovaných odborníkov (Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie).
6. Zaveďte **dôslednú nulovú toleranciu** k akýmkoľvek **prejavom šikanovania a násilia** v školských dokumentoch a každodennej praxi – **u žiakov i všetkých pedagogických pracovníkov.**

Námety a odporúčania na realizáciu prevencie šikanovania v školskom prostredí:

Je všeobecne známym faktom, že prevencia má svoje nespochybniteľné pozitíva – je jednoduchšia, účinnejšia a lacnejšia, než „liečba“, či odstraňovanie už rozvinutého šikanovania v škole.

Základným predpokladom úspechu je to, že zameranie na prevenciu musí byť **obsiahnuté v celom výchovno-vzdelávacom procese školy a prijaté všetkými pracovníkmi školy** (nevyhnutná je aj podpora zodpovedných predstaviteľov školskej politiky).

Podstata spočíva v (správnej, demokratickej, pozitívnej) **klíme školy**, ktorej tvorcom a zároveň recipientom je:

Vedenie (manažment) školy – má **zásadnú úlohu** pri jej tvorbe, podpore a udržiavaní, v čom spočíva? **Riadenie a komunikácia nie je direktívne**, ale založené na spolupráci, dôvere, spravodlivosti a rovnakom prístupe k zamestnancom, na konštruktívnom riešení problémov a konfliktov s vylúčením možnosti intríg a v neposlednom rade v chápaní, no dôslednom prístupe k žiakom svojej školy, pre ktorých je uznávanou autoritou.

Každý pedagogický zamestnanec školy – má nespochybniteľne kľúčové postavenie pri vytváraní sociálne pozitívnej klímy školy/triedy, ktorá sa odráža vo vzťahu k žiakovi, k jeho vzdelávaniu a výchove a správnom prístupe k rodičom. Okrem pedagogického majstrovstva **pri vzdelávaní**, s využívaním celého spektra overených, **efektívnych a pokiaľ sa dá prít'azlivých metód**, **podstata prevencie spočíva v kombinácii a rovnováhe prirodzenej autority učiteľa a posilnení demokracie a kooperácie v triede/škole**. Ako sa to dosiahne?

Neučí nudne, pýta sa žiakov na ich názory, diskutuje s nimi a pokojne vysvetľuje stanoviská, akceptuje aj iné názory žiakov, dáva im aj (reálnu) možnosť voľby prostredníctvom triednej samosprávy, otvorene a ústretovo pracuje s rodičmi v prospech rozvoja žiaka, má dôveru žiaka, nedopusť správanie ponižujúce ľudskú dôstojnosť.

Každý žiak školy – musí vedieť, že škola je tu preto, aby mu čo najviac pomohla k úspešnému a spokojnému životu, aby mu ukázala, čo dokáže a nie dokázala, čo nevie. **Potrebuje jasne a zrozumiteľne definované pravidlá**, platné pre všetkých bez rozdielu – (s odmenami a trestami) nielen deklarované. Na zabezpečenie akceptácie týchto pravidiel by sa **mal zúčastniť na ich tvorbe**. Musí chápať svoje (ľudské) práva.

Každý rodič žiaka školy – má pochopiť prostredníctvom ubezpečenia školy, že **jeho cieľ a cieľ školy je rovnaký – rozvoj dieťaťa** a najlepšou zárukou dosiahnutia tohto cieľa je vzájomná spolupráca a dôvera.

Vyvážená výchova v rodine, založená na vzájomnej **láske, dôvere, podpore** ale aj nevyhnutných **pravidlách**, ktoré členovia rodiny dodržiavajú a kde má dieťa zároveň dostatok **priestoru na rozvoj svojej osobnosti** (zdravého sebavedomia) je najdôležitejšou preventívnou bázou šikanovania v rodine.

AKO SPOZNAŤ, ŽE VAŠE DIEŤA JE ŠIKANOVANÉ

Dieťa môže svojim správaním naznačovať, že je obeťou šikanovania. Preto je veľmi dôležité venovať pozornosť prejavom, ktoré by to mohli naznačovať: (rodič by sa mal **vyvarovať** často sa objavujúcej chybe a tou je **bagatelizovanie**, či **prehliadanie týchto prejavov**)

- ☐ Dieťa nemá kamarátov, nenavštevujú ho spolužiaci
- ☐ Zmena správania, dieťa nehovorí o tom, čo sa deje v škole
- ☐ Bojí sa ísť do školy alebo zo školy (somaticky – bolesti brucha, zvýšená teplota, chce sa škole vyhnúť), mení cestu do školy
- ☐ Výrazne sa zhorší jeho prospech v škole, nemá o nič záujem
- ☐ Často prichádza domov so zašpinenými (poškodenými) šatami, vecami, má modriny, škrabance, iné rany
- ☐ Stáva sa uzavretým, odmieta alebo dáva nepravdepodobné vysvetlenia vyššie uvedených problémov
- ☐ Je smutné, depresívne, nechutí mu jesť
- ☐ Ťažko zaspáva, v noci v posteli plače, má nočný des, vykrikuje zo sna
- ☐ Nápadne často si pýta peniaze, lebo mu ich niekto „ukradol“, zrazu „stráca“ veci a peniaze

ČO MÔŽU ROBIŤ RODIČIA

- ☐ Pokúste sa s veľkou dávkou empatie a citlivosti primäť dieťa k tomu, aby vyjadrilo svoje pocity (uvedomte si, že je pod vplyvom strachu, že môže mať paradoxne pocit viny a preto obhajuje agresorov).
- ☐ Nechajte ho hovoriť, neskáčte mu do reči, povzbudte ho, aby hovorilo a počúvajte (pokiaľ možno pokojne).
- ☐ Neobviňujte ho z toho, že mu niekto iný ubližuje, nekritizujte, nezosmiešňujte ho
- ☐ Nesúhlaste s tým, aby sa šikanovanie utajovalo (vysvetlite prečo)
- ☐ Pokúste sa získať čo najviac dôkazov.
- ☐ Keď sa šikanovanie vyskytuje v škole, alebo sa inak viaže na školu, bezodkladne navštívte triedneho učiteľa, výchovného poradcu alebo priamo riaditeľa .
- ☐ Žiadajte, aby škola postupovala podľa odborných pokynov pre riešenie prípadov šikanovania (získajte informácie z odbornej literatúry, internetu, konzultujte s odborníkmi telefonicky, osobne)
- ☐ Nezabúdajte na dieťa, pomôžte mu zvládať situáciu, obráťte sa na odborníkov (Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie), linka dôvery.
- ☐ Poslednou možnosťou je obrátiť sa na kontrolné a represívne orgány (Štátna školská inšpekcia, polícia)